

Tijdens alternatieve lesbijeenkomsten leverde men kritiek op het onderwijs

Bij de opening van dit academisch studiejaar in september werd een vurig betoog gehouden voor een herstel van de kritische functie van de universiteit. Dat is op zich geen nieuw geluid. Al in de jaren zestig pleitten studenten voor een 'Kritiese Universiteit'. Die roep is de afgelopen dertig jaar door protesterende studenten steeds opnieuw herhaald. Merkwaardig genoeg kwam dit keer de oproep van een universiteitsbestuurder.

René Danen

Het was Jankarel Gevers, voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam, die de oproep deed. In zijn rede bij de opening van het academisch jaar constateerde hij dat de universiteit versuft is geraakt. De universiteit volgt slaafs de belangen van de arbeidsmarkt. Volgens Gevers zou de universiteit een eigen lijn moeten volgen. Ze moet creatieve, algemeen gevormde intellectuelen opleiden. Studenten moeten niet uitsluitend voor een specifieke (goedbetaalde) baan studeren, maar zich breed ontplooiën. Een kritische beschouwing van de maatschappij en de wetenschap is daarbij noodzakelijk. Gevers verwijst hiervoor naar de 'Kritiese Universiteit', een stroming die in de jaren zestig populair was onder studenten.

De jaren zestig

Michel van Nieuwstadt was destijds een van de toonaangevende figuren binnen deze stroming. Hij schreef samen met Ton Regtien, de voorman van de toenmalige studentenvakbeweging (SVB), het boekje 'Universiteit en Onderneming'. Volgens van Nieuwstadt ontstond de Nederlandse stroming van de 'Kritiese Universiteit' in juni 1967; 'In Nijmegen kwamen een aantal studenten uit Berlijn op de Geografie-faculteit vertellen over het ontstaan van de stroming in Berlijn. Daar was de oprichting van de kritiese universiteit een directe reactie op de moord op de student Benno Ohnesorg. Deze student had deelgenomen aan een demonstratie tegen de Sjah van Perzië. Dit staatsof werd beschermd door een enorme politiemacht waarvan Ohnesorg het slachtoffer werd. Hij

werd in een steeg door een aantal politieagenten doodgeknuppeld. De studenten wilden met deze demonstratie de imperialistische belangenverstrengeling van Duitsland en Perzië aan de orde stellen op de universiteit.

Kritiese Universiteit

Deze actie groeide uit tot de stroming 'Kritiese Universiteit'. Als snel kreeg deze Kritiese Universiteit (KrU) de steun van de Duitse studentenvakbond. Ze breidde zich snel uit naar andere faculteiten en ook naar Nederland. Er waren destijds grofweg twee vleugels binnen de Kritiese Universiteit. De ene vleugel werkte met name aan het verbeteren van de studentenbelangen binnen de collegezalen. Zijn de tentamens niet te zwaar? Zijn er goede onderwijsvoorzieningen? zijn voorbeelden van vragen die aan de orde gesteld werden. Dit werk was een verlengstuk van de strijd die deze vleugel van de SVB voerde voor een beter beurzenstelsel. Deze vleugel kan vergeleken worden met de huidige activiteiten rondom de Meer-Dan-Consumenten-Gidsen zoals die nu op een aantal universiteiten en hogescholen worden ontplooid door studenten. In deze boekjes, die op grote schaal verspreid worden onder studenten, wordt kritiek gegeven op de kwaliteit van de aangeboden cursussen.

Student als producent

Tegenover deze vleugel stond binnen de Kritiese Universiteit een andere vleugel die zich bezig hield met fundamentele wetenschapskritiek; inhoudelijke kritiek op de aangeboden lesstof. Bovendien verzorgde de Kritiese Universiteit zelf alternatieve lessen. Er bestond voortaan veel kritiek op het op kapitalistische uitgangspunten geba-

seerde onderwijs. Er werd bijvoorbeeld nauwelijks aandacht besteed aan de theorieën van Marx, aldus de studenten. Ook was er veel kritiek op het feit dat wetenschappers in opdracht van bedrijven handelden. Met name de hulp van de wetenschap bij de oorlogsvoering in Vietnam was de studenten een doorn in het oog. Langzaam maar zeker namen steeds meer docenten de kritiek van de KrU over en kwamen er nieuwe cursussen met nieuwe literatuur. Ook deze vleugel van de KrU kent een hedendaagse equivalent. Vorig jaar nog pleitte de LSVB voor het organiseren van alternatieve colleges. De vakbond organiseerde zelf dit soort colleges tijdens de actieperiodes in de jaren '80. Nieuw was daarbij het begrip 'De student als producent'. Door middel van het organiseren van lezingen, excursies en gastcolleges zouden met name (faculteits-)verenigingen een bijdrage kunnen leveren aan de vernieuwing en de verbreding van het onderwijs. Daarbij zouden dan vooral onorthodoxe stromingen aan het woord moeten komen, aldus de LSVB.

Zachte dood

De Kritiese Universiteit is een zachte dood gestorven. De stroming kende geen vaste organisatiestructuur. Er was geen centraal bestuur en je kon er geen lid van worden. 'Wel hebben we een rondgang gemaakt langs faculteiten van alle universiteiten in Nederland. Daar spraken we massaverzamelingen toe en verspreidden we onze boeken en brochures', aldus van Nieuwstadt. 'Hoogleraren moesten zich op die vergaderingen vaak verantwoorden. Waarom deden zij onderzoek in dienst van multinationals, de NASA of de Verenigde Staten? De waardevrijheid van de wetenschap stond daarbij centraal.

Drie decennia 'Kritiese Universiteit'

'De universiteit is versuft en braaf geworden'

De wetenschap en het verwerven van kennis moest los staan van de heersende waardeoordelen, en niet in dienst staan van de machthebbers.' Daarentegen werd het in dienst stellen van de wetenschap voor de 'sociale maatschappij' bevorderd. Daaruit zijn later bijvoorbeeld de homostudies en ontwikkelingsstudies ontstaan. In de loop van 1969 ging de KrU zich steeds meer bezighouden met democratiseringsacties. De KrU ging zich inzetten voor een radenstructuur op de instellingen. Door middel van deze raden zouden studenten mee kunnen praten over de inhoud van de lesprogramma's. Tot dan toe was dit voorbehouden aan de hoogleraren. Toen de raden ingevoerd werden verdween daarmee een van de belangrijkste actiepunten van de toenmalige studentenbeweging. Het gevolg was dat de activiteiten van de beweging in de jaren zeventig op een laag pitje kwamen te staan.

Wageningse Lente

Begin jaren tachtig ontstaat vrij plotseling de 'Wageningse Lente'. Aan deze Landbouwuniversiteit protesteren tegenlang duizenden studenten tegen het onderwijsbeleid. Overal in Nederland breken solidariteitsbetzettingen uit. Ook in Nijmegen, waar het 'Aktie Komitee Kritiese Universiteit' (AKKU) wordt opgericht. Volgens medeoprichter Toon van Dijk is dit Komitee echter geen vervolg op de Kritiese Universiteit. 'Wel streefden we soortgelijke doelen na. We organiseren bijvoorbeeld ook alternatieve lesbijeenkomsten. Tijdens de bezettingsacties werden dezen bezocht door grote groepen studenten. Door het jaar heen was de belangstelling niet zo groot. Er werden onderwerpen zoals bijvoorbeeld de relatie van het IMF tot de Derde Wereld en de politieke stagnatie in het Oostblok behandeld. Deze scholingsgroepen waren hun tijd ver vooruit. De ineenstorting van Oost-Europa in 1989 kwam voor de deelnemers van toen niet als een verrassing. Zij hadden dit begin jaren tachtig al zien aankomen.'

Heimwee

Volgens van Nieuwstadt is het 'begrijpelijk' dat Gevers nu heimwee heeft naar de KrU. 'De universiteit is zinloos geworden. Er is te veel sprake van op management gericht onderwijs voor op carrière maken gerichte studenten. Het zal moeilijk zijn om weer wetenschapskritiek op te wekken in de studieprogramma's, maar onmogelijk is het niet. Het kritische denken is

toch niet überhaupt onmogelijk geworden.'

Ook van Dijk ziet nog toekomst voor het kritische denken. 'Ik denk dat het misschien juist het bedrijfsleven zal zijn dat aan zal dringen op verbetering van het onderwijs. Echter, ik denk dat een groot deel van de studenten van nu alleen geïnteresseerd is in een hoog salaris en niet zozeer in kritisch onderwijs. Dus, als je dit wilt veranderen moet je niet alleen alle titels afschaffen, maar ook de salarissen van academici drastisch verlagen. Dan houd je alleen nog de gemotiveerde studenten over op de universiteiten. En voor die groep is dan goed, creatief en kritisch onderwijs weggelegd.'

Reclame stunt

Van Nieuwstadt ziet wel wat in de ideeën van Gevers om HBO en universiteit samen te voegen. 'Ik denk dat het mogelijk is. Er bestaat bij HBO-ers vaak meer interesse voor het vakgebied dan bij universiteitsstudenten, heb ik gemerkt. Dit komt omdat HBO-ers een duidelijker beeld hebben van wat ze later willen worden dan universiteitsstudenten. Echter, ik denk dat er onvermijdelijk een soort elite-universiteit zal ontstaan als HBO en universiteit worden samengevoegd. Dat zie je in bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar een universiteit als Harvard duidelijk boven de anderen uitsteekt. Het mag niet zo zijn dat alleen een elitaire groep studenten kritisch denken wordt aangeleerd.'

Van Dijk ziet in het betoog van Gevers een poging om van de Universiteit van Amsterdam een soort Harvard te maken: 'Gevers zegt dat van de 14 Nederlandse universiteiten er slechts 4 beantwoorden aan zijn ideaal. Natuurlijk is de U.v.A. er daar een van. Zijn uitspraken over de KrU zijn voor een deel gewoon een reclame stunt. Een poging om een nieuwe topstructuur te creëren, nu de Twee-Fasenstructuur de universiteit om zeep heeft geholpen.'

Kritiese bestuurder

'Het verbaast me niet dat er nu een bestuurder in plaats van een student pleit voor nieuwe kritische waarden', besluit van Nieuwstadt. 'In onze strijd eind jaren zestig werden we ook gesteund door de bestuurders van de universiteit. In Nijmegen werd de toenmalige rector magnificus om die reden 'de Rode Baron' genoemd. Destijds steunden de KrU omdat zedarmee de macht van de hoogleraren konden breken en de universiteit moderniseren.'